

Lattmann Tamás

Grúz–orosz konfliktus – az erő alkalmazása és a nemzetközi jog

E rövid tanulmány a grúz–osztét konfliktus kirobbanásának nemzetközi jogi környezetét vizsgálja, ezen belül is részletesebben azt a kérdést, hogy a nemzetközi jog létező szabályaival a konkrét helyzetben melyik fél indokolhatja eredményesebben az erő alkalmazására vonatkozó politikai döntését, illetve azt, hogy az így előállt helyzetben tanúsított magatartásuk mennyiben felel meg a nemzetközi jogi előírásoknak. Terjedelmi korlátok miatt az írás nem foglalkozik a konfliktus tágabb politikai összefüggéseivel, a dél-osztét terület önállóságának, államiságának kérdéseivel, amelyek külön-külön is önálló elemzéseknek lehetnek tárgyai. Arra is csupán utalás szintjén tér ki, hogy a kirobbant konfliktusban milyen hadijogi szabályok alkalmazandók. Ez utóbbira lapunkban később visszatérünk, hiszen ez a konfliktus is felvetett olyan kérdéseket (így például az informatikai hadviseléssel kapcsolatban), amelyek egyrészt érdeklődésre tarthatnak számot, másrészt pedig korunkban egyre inkább megkerülhetetlen problémákat jelentenek.

Erő alkalmazására a nemzetközi jog jelenleg hatályban lévő szabályai alapján – amelyek az ENSZ alapokmányának részeként egész jelenlegi nemzetközi jogi rendszerünk alapját is képezik – csak nagyon szűk körben van lehetőség, nevezetesen önvédelmi helyzetben vagy akkor, ha arra az ENSZ Biztonsági Tanácsa felhatalmazást ad.

Utóbbi a grúz–orosz konfliktus esetében szóba sem jöhet, hiszen a Biztonsági Tanács ilyen tartalmú döntést a konfliktus megkezdődése előtt nem hozott, egyik fél számára sem adott lehetőséget a fegyveres erő alkalmazására. Egy Oroszországot elítélő vagy a grúz katonai akciót utólag jóváhagyó határozatnak az esélye amúgy is elhanyagolható, hiszen a konfliktusban részt vevő, egyébként pedig állandó tag Oroszország tiltakozása, vétója előre borítékolható. Ahhoz pedig Oroszországnak nincs kellő támogatottsága, hogy olyan határozatot erőszakoljon ki a tanácsból,

ami alátámasztaná, akár csak utólag is legitimálná az erő alkalmazását orosz részről. (Legalábbis biztosan számíthatunk a Biztonsági Tanácsban az Egyesült Államok vétójára ilyen határozatterv előterjesztése esetén.) Jól látható, hogy a BT-nek a konfliktussal kapcsolatban augusztus 8. és 11. között tartott négy ülése ebből a szempontból lényegében eredménytelen volt. Az augusztus 19-i – lapzártánk idején eddig utolsó – ülésén pedig az EU által összeeszkábált békejavaslatot tárgyalta meg (a grúz és az orosz fél, valamint szövetségeseik vádaskodásától kisérvé), de határozat ekkor sem született.

Akárhogyan is, a legtöbb, amire számítani lehet, hogy a Biztonsági Tanács a konfliktus végeztével a legjobb esetben elfogad majd egy minimális politikai kompromisszumot tükröző, semmitmondó, ám az ellentétes oldalak által tetszés szerint értelmezhető határozatot, mint tette azt

Irak esetében az 1441. számú határozattal. A különbség annyi, hogy az még az Egyesült Államok támadó művelete előtt született, és a korábban még soha nem alkalmazott „komoly következményekkel” való fenyegetőzés, pontosabban e kifejezés meghatározatlan tartalma mind a két vitázó oldal álláspontjának politikai alátámasztására volt alkalmas. Ám ez a határozat egészen biztosan nem fog egyértelműen felelősséget kimondani, illetve állást foglalni a jogszerűség kérdésében. Mindezekből nyilvánvaló, hogy általában is, de jelen helyzetben különösen, az erő alkalmazásának jogszerűségére irányuló vizsgálódásunkat a siker reményében nem a BT által gyakorolható intézményesített lehetőségekre kell összpontosítanunk, hanem az önvédelemre vonatkozó nemzetközi jogi szabályokban kell elmélyednünk.

Az önvédelemre való hivatkozás nagyjából egyidős a hadviseléssel. Még akkor is a háborúzás legtisztább és leginkább egyértelmű indoka volt, amikor egyébként konkrét írott nemzetközi jogi szabályok még nem kötötték az államokat. A második világháború utáni nemzetközi jogi rendszerben pedig, amely a fegyveres erő alkalmazásának általános tilalmára épül, különösen fontossá válik ez a lehetőség. Az ENSZ fennállása óta megkezdett konfliktusok között nehezen találunk olyat, ahol ne jelent volna meg – akár áttételesen – az önvédelem indokként való felhozatala. Mivel az orosz–grúz konfliktusban is mind a két fél folyamatosan az önvédelmi helyzetre hivatkozott, a feladatunk annak vizsgálata lehet, hogy ezek a hivatkozások megalapozottak-e, illetve az önvédelemre egyébként vonatkozó feltételek és szabályok mennyiben teljesültek.

Az ENSZ Alapokmányának 51. cikke megerősíti az államok önvédelemhez való jogát, azaz az államok alkalmazhatnak

fegyveres erőt, ha arra valamilyen őket érő támadás elhárításához van szükség. E tanulmány keretei között nincs lehetőség arra, hogy ennek a szabálynak a bővebb, akár kritikai jellegű értelmezésébe belebonnyolódjunk, azt azonban mindenképpen szükséges jelezni, hogy ennek a nyilvánvaló okokból rendkívül jelentős cikknek az értelmezése a jelen időszakban a nemzetközi jogi szakirodalomban az egyik leggyakrabban boncolgatott kérdés. Így például abban a vonatkozásban, hogy vajon az államok ezt a jogot csak államokkal szemben gyakorolhatják-e, vagy más entitásokkal, így például terrorista szervezetekkel szemben is. Az orosz–grúz konfliktus értelmezésében ez első pillantásra nem feltétlenül tűnik komoly gondnak, hiszen a szemben álló felek államok, az ő politikai érdekeiket, céljaikat szolgáló szabályos haderők ütköznek egymással, így a helyzet a klasszikus nemzetközi jogi szabályok alkalmazását teszi lehetővé.

Első lépésként a fennálló jogi helyzetet szükséges tisztáznunk. Álláspontom szerint Dél-Oszétia (ahogy Abházia is) jelenleg a függetlenségét 1991 áprilisában kikiáltó Grúzia állam területének számít. A dél-ozsét szakadár mozgalom önálló állami létre irányuló követelését lehet – és a konfliktus tágabb kontextusa okán –, előbb-utóbb kell is értelmezni, ám tény, hogy jelenleg ez a követelés a nemzetközi jog mai rendszerében nehezen tűnik megalapozhatónak. A nemzetközi politika rendszerében is igazából csak az orosz fél támogatja. Grúzia államterületként Dél-Oszétia a grúz állam szuverenitása alá tartozik, ami – leegyszerűsítve – azt jelenti, hogy az állami főhatalmat és minden abból fakadó közhatalmi jogosítványt a grúz kormányzat jogosult gyakorolni, és a hozzájárulása nélkül más hatalom az adott területen nem létesíthető vagy gyakorolható.

Az orosz jelenlétnek Grúzia állam vitatott területein ugyanakkor van nemzetközi jogalapja, mivel a dél-oszét területen e konfliktus kezdetéig ott állomásozó orosz „békefenntartó” haderő az ott 1991 januárjában kirobbant grúz–oszét konfliktust lezáró, 1992. június 24-én elfogadott tűzszüneti megállapodás – az úgynevezett szocsi egyezmény – alapján foglalta el állomáshelyét. Ez a szerződés Grúzia és Oroszország, valamint a dél-oszét vezetés között jött létre, ennek keretében állították fel a nevében közös békefenntartó erőt orosz irányítás alatt úgy, hogy a kötelékében részt vevő dél-oszét egységeket formálisan Oroszország oszét tagköztársaságának, az Észak-Oszétia–Alánia Köztársaságnak a kontingensébe illesztették. Ennek felügyeletét a Közös Ellenőrző Bizottság nevű testületre testálták, amelyben az érintett felek mind részesekké váltak. Később a grúz vezetés egyébként folyamatosan kritizálta ezt a felállást, amelyben ellenérdekű félként egyrészt az oroszok, másrészt pedig az észak-oszétok álltak vele szemben. Akárhogyan is, a szerződés érvényesen létrejött, és kisebb módosításokkal ugyan, de folyamatosan hatályban volt. A békefolyamat felügyelete és támogatása céljából az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) is vállalt jelenlétet, és 1992 novemberében állandó missziót hozott létre a grúz fővárosban, Tbilisziben, illetve a dél-oszét központban, Chinvaliban. A felek 1996-ban egy memorandum elfogadásával újfent kifejezték szándékukat a konfliktus békés rendezésére.

A kialakított rendszer egészen 2004-ig többé-kevésbé működőképesnek bizonyult, de a grúz államfői poszton Sevardnadzét az előző őszi „rózsás forradalom” során felváltotta a nyugatbarát Szaakasvili, akinek az EU és a NATO felé

közelítő politikája újabb feszültségeket gerjesztett az amúgy sem kiegyensúlyozott grúz–orosz viszonyban. Ettől kezdve a grúzok és az oszétok között is folyamatosak voltak a villongások, helyi szintű összeütközések, az elmúlt két évben pedig már több orosz katonai jellegű provokációra is sor került (pl. légvédelmi rakétaállások telepítése a területre a dél-oszét vezetés kérésére; katonai repülőgépek berepülései; egy grúz falut érő, állítólagos rakétatalálat; grúz UAV lelövése egy MiG–29-es által stb.). Ezek egyike sem vezetett kiterjedt konfliktushoz, csupán a szokásos diplomáciai pengeváltások kísérték őket.

Grúzia az 1992-es szocsi egyezménnyel ugyanakkor lényegében hozzájárulását adta az orosz katonai jelenlétnek. Az egyezmény biztosította az orosz haderő dél-oszétiai jelenlétének jogszerűségét, amely így önmagában nem jelentette Grúzia szuverenitásának jogellenes korlátozását, és nem adott jogalapot Grúzia számára arra, hogy vele szemben önvédelemre hivatkozzon. Természetesen ez a „békefenntartó” haderő semmilyen szempontból nem volt azonos valamiféle ENSZ-békefenntartó haderővel, és ottani állomásozása elsődlegesen mindig is az orosz érdekek fenntartását szolgálta, de ez a tény nem változtat az egyezménnyel előálló nemzetközi jogi helyzeten: vele szemben Grúzia csak abban az esetben alkalmazhat fegyveres erőt elsődlegesen önvédelemre hivatkozva, ha a szerződés már nincsen hatályban. Felmondásának nemzetközi jogi lehetőségei szűkösek (valamilyen, a nemzetközi jog által elismert érvénytelenségi ok, a szerződés szabályos megszüntetése stb.), és hangsúlyoznunk kell, hogy Grúzia nem hivatkozott – alapjal nem is hivatkozhatott – ilyenekre.

A grúz fegyveres erők által az egyébként a pekingi olimpiai játékok megnyitó ün-

nepségére időzített, Chinvali elleni, és így az ott tartózkodó orosz haderőt is érő (egyres források szerint az első támadáskor tizenkét halottal, százötven sebesülttel járó) fegyveres támadás olyan nemzetközi jogi helyzetet eredményezett, amelyben az orosz fél több okból is hivatkozhat az önvédelmi helyzetre. Van ezek között egyértelmű, és van, ami inkább „mondvacsinálnak” tűnő ok. Egyértelmű a saját fegyveres erőt érő támadás ténye: a nemzetközi jog szerint az állam fegyveres erejét a világon bárhol érő fegyveres támadás önvédelemre ad jogalapot. Az ENSZ Közgyűlése által az agresszió definíciójáról 1974-ben elfogadott 3314. sz. határozat 3. cikkének (d) bekezdése szerint agressziós cselekménynek (*act of aggression*) számít, ha egy állam fegyveres ereje egy másik állam fegyveres ereje ellen indít támadást, függetlenül a támadás helyszínétől. Ebből következően az orosz haderőt érő grúz támadás még grúz államterületen is Oroszország elleni agressziós cselekményként értelmezhető, amivel szemben az jogszerűen gyakorolhat önvédelmet.

A másik lehetséges ok már kevésbé egyértelmű: Oroszország a katonai erő alkalmazását állampolgárai védelmének szükségességével is indokolta. Ez az érvelés két fő ponton inoghat meg. Egyrészt a dél-oszétok nagy többsége által birtosított orosz állampolgárság nem valós, hanem Oroszország által az útlevelek kiállításával mesterségesen kreált kötelék, amit a nemzetközi jog sok esetben nem tekint „tényleges” állampolgárságnak. Másfelől – még ha el is fogadjuk a dél-oszétok orosz állampolgárságát – azt is látnunk kell, hogy a nemzetközi jog csak nagyon szűken ismeri el, ha elismeri egyáltalán az önvédelem gyakorlásának jogát a nem magát az államot, hanem az állam polgárait fenyegető veszély esetén. Írott nemzetközi jogi

szabály konkrétan nem szól erről a lehetőségről, ha pedig az állami gyakorlatot vizsgáljuk valamiféle következtetés levonása céljából, akkor azért kerülünk gondba, mert pontosan ilyen helyzettel még nem találkozhattunk. Uganda és még néhány állam agressziót emlegetett, amikor 1976. július 3–4. éjszakáján az izraeli fegyveres erő az ugandai főváros, Entebbe nemzetközi repülőterén a helyi fegyveres erők támogatva terroristák által fogva tartott túszok kimentésére hajtott végre katonai akciót. A művelet során több mint negyven ugandai katonát öltek meg, valamint tíznél is több, a földön álló ugandai MiG–17-es vadászgépet semmisítettek meg. A Biztonsági Tanács azonban nem állapította meg Izrael felelősségét agresszió miatt (elsődlegesen nyilván nem jogi megfontolások miatt, hanem azért, mert nem alakult ki az ehhez szükséges politikai kompromisszum), a nemzetközi jogi szakirodalom ugyanakkor többé-kevésbé egységes abban, hogy a művelet a közvetlen veszély miatt előálló védelmi helyzet okán jogszerű volt. Ezzel szemben az Amerikai Egyesült Államok és néhány karib-tengeri szövetségese 1983-ban Grenada ellen indított invázióját – amelynek legfőbb kijelentett indoka az ott nyaraló amerikai állampolgárok védelme volt a puccsal hatalomra került kormánnyal szemben – sem a nemzetközi közösség, sem pedig a nemzetközi jogi szakirodalom nem fogadta el jogszerű önvédelemként, olyan helyzetként, ami indokolhatja a fegyveres erő alkalmazását.

A két eset közötti különbséget nyilvánvalóan a fenyegető veszély mértékében találhatjuk meg, ám a pusztán logikán kívül nincs olyan jogértelmezés, ami ezt egyértelműen alátámasztaná. Az egyetlen eset, amikor egy hasonló helyzetnek nemzetközi bírói értékelése születhetett volna, a te-

heráni túsügy volt. Akkor az Amerikai Egyesült Államok – amellet, hogy pert indított Irán ellen a hágai Nemzetközi Bíróság előtt – egy katonai műveletet is előkészített az irániak által fogva tartott személyek kiszabadítása érdekében (Saskaromvagy Esti Fény-művelet). Ezt technikai okok miatt kénytelen volt leállítani, ám miután a művelet ténye nyilvánosságra került, a bíróság érthető okokból sérelmezte az amerikai eljárást. Az Egyesült Államok a tervezett művelet jogszerűségét az önvédelem jogával indokolta, ám ezt az érvelést a bíróság nem fogadta el, igaz, el sem utasította, ugyanis az Irán felelősségét 13:2 arányban kimondó ítéletében joghatóság hiányában nem foglalt állást a katonai művelet jogszerűségének kérdésében. Az ítélet végén csupán rosszállását fejezte ki amiatt, hogy egy folyamatban lévő peres eljárás során az egyik peres fél a másik ellen a jogvita tárgyát képező kérdést katonai erővel kívánja rendezni.

Ugyanakkor két bíró, aki nem értett egyet a bíróság ítéletével sem, különvéleményt csatolt ahhoz, és ezekben kitért az Egyesült Államok műveletének jogszerűségére is. Az éppen a Szovjetunió által a testületbe delegált Morozov bíró különvéleményében egyértelműen kijelenti, hogy a művelet nem indokolható az Alapokmány 51. cikkében foglalt önvédelem jogával, hiszen „nincs rá bizonyíték, hogy támadás érte volna az Egyesült Államokat”. A szír Tarazi bíró különvéleménye szerint sem állt fenn olyan helyzet, ami az 51. cikk alkalmazását indokolta volna. Vitatható álláspontok, de ha következtetésüket a jelen konfliktusra alkalmazzuk, akkor a dél-ozsét területeken élő orosz állampolgárok védelme nem elégséges indok a fegyveres erő alkalmazására – különösen nem az abház területen, ahol a vizsgált időszakban nem is került sor grúz katonai műveletekre.

Ráadásul az állampolgárok védelmére irányuló érvelés csak akkor áll meg, ha a grúz műveletek ténylegesen és kifejezetten orosz állampolgárok ellen irányulnak, márpedig erre az orosz fél eddig semmilyen bizonyítékot nem mutatott fel. Úgy vélem, biztonsággal kijelenthetjük, hogy a theráni túsügy során az iráni fogságban lévő amerikai állampolgárok sokkal közvetlenebb veszélyben voltak, mint a dél-ozsét (vagy akár az abház) területen élő „oros” állampolgárok, így az állampolgárok védelmére vonatkozó orosz érvelést – különösen az idézett bírósági különvélemények megállapításainak fényében – nehezen tudom jogszerűnek elfogadni.

Mindemellett úgy vélem, van még egy rendszertani jellegű ellenérv is azzal szemben, hogy egy fegyveres konfliktus során egy harmadik szereplő jogszerűen alkalmazhasson támadólag fegyveres erőt az egyik konfliktusban részes féllel szemben, ha állampolgárait egyébként közvetlenül nem fenyegeti veszély. Egyrészt egy ilyen jogi lehetőség egy könnyű érv megadásával nagyon könnyen vezethetne a valamilyen oknál fogva kialakuló fegyveres konfliktusok eszkalálódásához. Ennek elkerülése a második világháború utáni nemzetközi jogi rendszer fő célja, és ezen okból az ENSZ Alapokmánya egyfajta „kényszersemlegességet” ír elő az ENSZ tagállamai számára a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető helyzetekben. Másrészt pedig, ha tüzetesen megvizsgáljuk a hadviselésre vonatkozó, az ENSZ-re épülő világrendben elfogadott részletesebb szabályokat, különös tekintettel az 1949-ben elfogadott négy genfi egyezmény és azok 1977-ben elfogadott két kiegészítő jegyzőkönyvének rendszerét, akkor láthatjuk, hogy ezek a szerződések oly módon rendezik a nem hadviselő államok állampolgárainak helyzetét, amiből megál-

lapítható, hogy a szabályozás célja azok „kivonása” a fegyveres konfliktus koordinátarendszeréből. Ennek oka, hogy az akármilyen okból folyamatban lévő fegyveres konfliktusok ne eszkalálódhassanak az állampolgárokra való hivatkozással.

A konfliktus kirobbanásában Grúzia felelőssége mindenképpen megállapítható, hiszen mint láthattuk, az orosz fegyveres műveletek indoklásául az szolgált, hogy a grúzok a dél-oszét területen olyan támadást indítottak, amellyel szemben az oroszok az önvédelem jogára tudtak hivatkozni. Ugyanakkor felvethető a kérdés, hogy vajon Grúzia találhat-e jogi alapot katonai műveletére? Mint a vizsgálat elején jeleztem, az álláspontom szerint grúz államterületnek tekintendő dél-oszét régióban állomásozó orosz haderő nemzetközi jogi szempontból nem támadható az önvédelem joga alapján, hiszen a grúz vezetés a szocsi egyezményben hozzájárulását adta ott-tartózkodásához. Nem teheti meg még akkor sem, ha ez a haderő ténylegesen korlátozza szuverenitásának gyakorlását a területen. Így csupán e tény alapján nem hivatkozhat Oroszországgal szemben sem arra, hogy az jogellenesen fegyveres erőt alkalmaz a területe ellen, nem emlegethet jogi értelemben vett megszállást, valamint nem hivatkozhat a fentebb említett 3314. sz. közgyűlési határozat alapján „klasszikus” agressziós cselekményre. Szükségesnek látom jelezni, hogy a Chinvali irányában megindított katonai műveletek előtt nem is tette, az ilyen hivatkozások már csak az orosz haderő ellentámadása során hangzottak el. Ez viszont már nemzetközi jogi szempontból egészen más szituációt jelent, mint később bővebben is kifejtem majd.

Ugyanakkor egy lehetősége lett volna Grúziának arra, hogy jogi alapot teremtsen katonai műveletéhez. Ehhez „csupán” a

szocsi egyezmény által az orosz fél számára biztosított jogalap megszüntetésére lett volna szükség, például az egyezmény egyoldalú felmondásával, ám ennek következményeként a helyzet eszkalálódásával kellett volna számolni. Lényegében a felmondást követő helyzet valószínűleg a mostanival lett volna azonos, csak jogi szempontból kisebb grúz felelősséggel. Lehetett volna az egyezmény érvénytelenségére hivatkozni, de ez egyrészt jogilag nehezen lett volna indokolható (egyértelmű megtámadási ok hiányában), másrészt a nemzetközi közösség sem nézte volna jó szemmel (már a próbálkozás maga is olyan jellegű veszélyes precedenst teremtett volna, ami a jövőben más, hasonló feszültségek akár ideiglenes jellegű rendezését is veszélybe sodorhatta volna).

Jogilag talán elméletben az lett volna a legbiztosabb megoldás, ha a támadó művelet előtt Grúzia maga is orosz agressziós cselekményre és az azzal szembeni önvédelem jogára hivatkozik. A fentebb már említett ENSZ-határozat 3. cikkének (e) bekezdése szerint ugyanis az is agressziós cselekménynek számít, ha egy állam a másik állam területén annak jóváhagyásával állomásoztatott fegyveres erőit a hozzájárulás feltételeivel ellentétesen használja. A jelen helyzetre alkalmazva a szabályt: a grúz vezetés kijelentette volna,

Megszállásról jogi értelemben akkor beszélünk, ha egy nemzetközi fegyveres konfliktus során az egyik hadviselő fél a másik fél területe felett a katonai műveletek tényével, nem pedig a másik fél valamilyen beleegyezésével szerez ellenőrzést. A legfontosabb különbség, hogy a megszállás közvetlen következménye az 1949-ben a polgári lakosság háború során való védelméről elfogadott negyedik genfi egyezmény (vagy általánosságban a hadijogi előírások) alkalmazásának kötelezettsége, amely viszont egy nem háborús esetben nem áll fenn.

hogy az orosz békefenntartó haderők nem azt a célt szolgálják, amiért állomásoztatásukhoz hozzájárult, és a továbbiakban agresszióknak tekinti jelenlétüket a Grúzia területének számító Dél-Oszétiában. Ez a szocsi egyezmény „kiiktatásához” erősen hasonló érvelés lett volna (nyilván következményei is nemkülönben), a különbség újfent csupán annyi, hogy Grúzia sokkal inkább jogszerűen járt volna el, mint ahogy a jelen helyzet mutatja.

Akárhogy is, Grúzia a fenti lehetőségek közül egyikkel sem élt, illetve meg sem kísérelte, hogy éljen velük. Mindegyik fenti elméleti esetben legalább egy előzetes felszólításra lett volna szükség, ám ilyet nem láttunk. Az egyoldalú katonai művelettel ugyanakkor a grúz vezetés lehetetlen helyzetbe sodorta magát: úgy tűnik, hogy rossz helyzetfelismerés okán blöffölt, amit az orosz fél kíméletlenül kihasznált.

Ám még ha el is fogadjuk, hogy az orosz katonai műveletekre a jogsértő grúz akció reakciójaként került sor, és azokat az önvédelem jogával bizonyos mértékig tudjuk is igazolni, nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy ezek mennyiben voltak arányosak az elhárítani kívánt támadással – hiszen ez fogja meghatározni azt a „bizonyos” mértéket, ameddig a reakció igazolható. Az önvédelem joga ugyanis nem korlátlan, legalábbis az ENSZ Alapokmányára épülő világrendben nem az: az annak érdekében alkalmazható fegyveres erő mértékének arányosnak kell lennie az elszennvedett támadással, illetve az általa jelentett fenyegetéssel. A történelem során kikristályosodott megfontolások írott formában először az Egyesült Államok és Nagy-Britannia közötti 1837-es Caroline-incidens után jelentek meg. Webster amerikai külügyminiszter 1841-ben megfogalmazott gondolatai szerint az önvédelem okán alkalmazott fegyveres erő akkor ösz-

szegegyeztethető a nemzetközi joggal, ha nem aránytalan az önvédelmet kiváltó hasonló jellegű cselekményhez viszonyítva, valamint nincsen alternatívája, és a cselekmény nem tűr halasztást. Természetesen modern korunkban, a globalizálódó világpolitikai körülmények között e feltételek egyre kevésbé tudnak vegytisztán teljesülni, elég például az Egyesült Államok 2001. szeptember 11. után Afganisztán ellen indított akciójára utalni, de attól még mérlegelnünk kell őket.

Ennek körében viszont már kétségeink támadhatnak az orosz reakció arányosságával kapcsolatban. Az egyoldalú, támadó jellegű katonai műveletben szereplő grúz erők visszaverése, dél-oszét területről való kiűzése, és ezzel kapcsolatban a grúz területekre történő behatolás még a védelem körében értelmezhető cselekmény, nemzetközi jogi szempontból nehezen kritizálható. Ám a konfliktus harmadik napjától az orosz haderő már jól körvonalazhatóan nem az agressziós cselekménnyel szembeni védelem körében látszik cselekedni. Grúzia Dél-Oszétián kívüli területe jelentős részének megszállása (beleértve ebbe az abháziai területeken végrehajtott műveleteket, illetve azok támogatását), a Tbiliszi irányába mutató katonai felvonulás ténye már nem az önvédelem, hanem nyilván további politikai célok érdekében szükséges. A tényleges ellenségeskedést lezáró tűzszünet utáni orosz tevékenységek nem arra utalnak, hogy gyors és teljes kivonulásra lehetne számítani. Az alkalmazott erő mértéke is eltűzöttnek tűnik, nem is beszélve az okozott károk mértékéről – nemcsak a grúz állam fegyveres erejét érő, hanem a nem katonai jellegű károkról is. Természetesen katonai szempontból ez nehezen értelmezhető fogalom, hiszen az ellenség leküzdése érdekében nyilván minden állam az elérhető

legnagyobb erőt alkalmazza, ám nem mindegy, hogy ez az erőalkalmazás meddig terjed. Ha túlmutat az államot érő támadás elhárításán, akkor az már az önvédelem keretében nehezen értelmezhető, márpedig a kapitulációt jelentő egyoldalú grúz tűzszünet után már nyilván nem áll fenn további grúz agressziós cselekmények veszélye.

Oroszország esetében tehát jogi értelemben vett agresszióról beszélni nem nagyon lehet. Az arányosság elvének az önvédelem gyakorlása során történő megsértése viszont egy idő után könnyen akár meg is változtathatja a helyzet megítélését. A grúz agressziós cselekménnyel szemben gyakorolt önvédelmi erőalkalma-

zás önmagában nem agressziós cselekmény, ám az orosz fél könnyen válhat nemzetközi jogsértővé, ha a kialakult helyzetet arra használja, hogy közvetlenül beavatkozzon a grúz belpolitikába, hatalmi struktúrákba. Ráadásul ebben az esetben nem csupán arról lesz majd szó, hogy patikamérlegesen adagolt jogi érveket hasonlítgatunk össze egymással. Akkor már egyértelműen alapvető nemzetközi jogsértésről kell majd beszélnünk, ami felérhet egy agresszióval is akár – ám ekkor már nyilván nem Dél-Oszétia sorsa lesz a kérdés. Hogy eljut-e a helyzet idáig, az alapvetően annak a függvénye, hogy az elkövetkező időszakban Oroszország milyen magatartást tanúsít majd. ■

Irodalom

A Biztonsági Tanács 2008-ban megtartott üléseinek jegyzőkönyveit lásd <http://www.un.org/Depts/dhl/resguide/scact2008.htm>.

A Nemzetközi Bíróság ítéletei, végzései, a peres felek beadványai hozzáférhetők a Bíróság honlapján: <http://www.icj-cij.org>.

A hivatkozott BT-határozatok közül néhány magyar nyelven is hozzáférhető, lásd Nagy Boldizsár – Jeney Petra (szerk.): *Nemzetközi jogi olvasókönyv*. Osiris, Budapest, 2002.

A grúziai helyzettel kapcsolatos nemzetközi szerződések, illetve állami jogszabályok, törvényhozási aktusok angol nyelvre lefordított gyűjteménye:

Tamaz Diasamidze: *Regional Conflicts in Georgia – the Autonomous Oblast of South Ossetia, the Autonomous SSR of Abkhazia (1989–2006). The Collection of Political-Legal Acts*. Tbiliszi, 2006, GCI. On-line is elérhető: <http://www.rrc.ge>.